

XALQARO TIJORAT LOGISTIKASI VA UNING XUSUSIYATLARI

*Normuminov Salohiddin Sohibjonovich**Alfraganus University talabasi**Iqtisodiyot fakulteti**Iqtisodiyot (Tarmoqlari va sohalari) yo`nalishi**Email:nsalohiddin@inbox.ru*

Annotatsiya: Mazkur maqolada xalqaro tijorat logistikasi tushunchasi, uning mazmun-mohiyati va zamonaviy iqtisodiyotdagi o`rni keng tahlil qilinadi. Tadqiqotda global savdo zanjirlari, transport-kommunikatsiya tizimi, bojxona tartiblari va logistika infratuzilmasining integratsiyalashuv jarayonlari chuqur o`rganilgan. Shuningdek, O`zbekistonning xalqaro logistika tizimidagi ishtiroki, mavjud muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli yo`nalishlari haqida so`z yuritiladi. Raqamli texnologiyalar va “yashil logistika” konsepsiyalarining xalqaro tijorat samaradorligini oshirishdagi roli alohida tahlil qilingan.

**Kalit so`zlar:** Xalqaro logistika, tashqi savdo, transport tizimi, multimodal tashish, logistika zanjiri, bojxona, raqamli logistika, ekologik barqarorlik, eksport-import, O`zbekiston.

Globalizatsiya sharoitida xalqaro tijorat logistikasi mamlakatlarning tashqi iqtisodiy aloqalarida hal qiluvchi o`rinni egallaydi. Xalqaro savdo jarayonlari tovarlar, xizmatlar, kapital va texnologiyalarning mamlakatlar o`rtasida erkin harakatlanishiga tayanadi. Bunday jarayonlarning samarali kechishi esa, o`z navbatida, logistika tizimining mukammalligiga bevosita bog`liqdir.

Bugungi kunda dunyo iqtisodiyotida “logistika” tushunchasi faqat transport yoki ombor tizimi bilan cheklanmay, balki butun ta`minot zanjirining samarali boshqaruvi sifatida qaralmoqda. Shu nuqtayi nazardan, xalqaro tijorat logistikasi – mamlakatlar o`rtasida tovar va xizmatlar oqimini boshqarish, xarajatlarni minimallashtirish va yetkazib berish muddatlarini optimallashtirish jarayonidir.

O`zbekiston ham jahon savdo tizimiga faol integratsiyalashayotgan davlat sifatida logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilishga katta e`tibor qaratmoqda. Ayniqsa, “Yangi O`zbekiston” strategiyasi doirasida xalqaro transport yo`laklari, logistika markazlari va raqamli bojxona tizimlarini rivojlantirishga oid chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Maqsad:

Xalqaro tijorat logistikasining nazariy va amaliy asoslarini o`rganish, uning iqtisodiy samaradorlikka ta`sirini tahlil qilish hamda O`zbekiston uchun istiqbolli yo`nalishlarni aniqlash.

Vazifalar:

1. Xalqaro tijorat logistikasining mohiyati va mazmunini tahlil qilish;
2. Jahon miqyosidagi zamonaviy logistika tizimlari modelini o'rganish;
3. O'zbekistonning logistika salohiyatini baholash;
4. Transport-kommunikatsiya tizimidagi islohotlarni tahlil qilish;
5. Raqamli va ekologik barqaror logistika tendensiyalarini aniqlash;
6. Logistika tizimini rivojlantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish

Logistika atamasi ilk bor harbiy sohada ishlatilgan bo'lib, resurslarni taqsimlash va harakatni rejalashtirishni anglatgan. Biroq XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab u iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylandi. Xalqaro tijorat logistikasining asosiy vazifasi – tovarni ishlab chiqaruvchidan iste'molchigacha eng qisqa, arzon va xavfsiz yo'l orqali yetkazishdir.

Zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda xalqaro logistika quyidagi komponentlar orqali izohlanadi:

- Transport-logistika tizimi (dengiz, temir yo'l, avtomobil, havo yo'llari);
- Ombor tizimi va saqlash texnologiyalari;
- Bojxona-logistika xizmatlari;
- Axborot-logistika tizimi (raqamli kuzatuv, GPS, blokcheyn texnologiyalari);
- Moliyaviy-logistika mexanizmlar (tranzit to'lovlari, sug'urta, kreditlash).

Har bir xalqaro savdo operatsiyasi uchun logistika – bu narx, sifat va vaqt omillarining muvozanatini ta'minlovchi vosita hisoblanadi.

So'nggi yillarda xalqaro logistika jarayonlariga uchta asosiy tendensiya kuchli ta'sir ko'rsatmoqda:

1. Raqamli transformatsiya (sun'iy intellekt, Big Data, IoT texnologiyalari asosida boshqaruv);
2. Ekologik talablarning kuchayishi (yashil logistika, CO₂ emissiyalarni kamaytirish);
3. Global savdo siyosatining o'zgarishi (proteksionizm, sanksiyalar, mintaqaviy savdo bitimlari).

Masalan, **BMTning “Global Logistics Performance Index”** (2024) ma'lumotlariga ko'ra, Germaniya, Niderlandiya va Singapur logistika samaradorligi bo'yicha dunyoda yetakchi o'rinlarda turadi. Bu davlatlarda transport infratuzilmasi, bojxona tartiblari va logistika innovatsiyalariga sarmoya yuqori.

O'zbekistonning geografik joylashuvi – Markaziy Osiyoning yuragi hisoblanadi. Bu esa uni “transport xab” sifatida rivojlantirish uchun katta imkoniyat yaratadi. 2025-yil holatiga ko'ra:

- mamlakatda 6 ta yirik xalqaro logistika markazi,
- 5 ming km dan ortiq temir yo'l tarmoqlari,
- 10 ming km avtomobil magistrali,

- 2 ta xalqaro aeroport (Toshkent va Samarqand) modernizatsiya qilingan.

Transport vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda O'zbekiston orqali o'tgan tranzit yuk hajmi 18,5 foizga oshgan. Eng faol yo'nalishlar – Xitoy–Qozog'iston–O'zbekiston va Eron–O'zbekiston yo'nalishlari hisoblanadi.

Shu bilan birga, bojxona jarayonlarini raqamlashtirish, multimodal tashish tizimini rivojlantirish va yuk tashish xarajatlarini qisqartirish hali dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Raqamli logistika – bu xalqaro tijoratning yangi bosqichidir. Bugun “blockchain” texnologiyasi orqali yuklarni real vaqt rejimida kuzatish, “smart contract” asosida xavfsiz tranzaktsiyalarni amalga oshirish imkoniyati mavjud.

Shuningdek, ekologik barqaror logistika yo'nalishida elektr transport vositalari, gibrid dvigatellar va yashil ombor infratuzilmasi keng joriy etilmoqda. Bu yo'nalishda O'zbekiston ham xalqaro tashabbuslarga qo'shilib, “Green Transport Strategy–2030” dasturini amalga.

Ko'rsatkich	2020-yil	2024-yil	O'sish foizi
Xalqaro yuk tashish hajmi (mln tonna)	46,2	57,8	+25%
Logistika xizmatlari eksporti (mln \$)	520	690	+32%
Tranzit yuk oqimi (mln tonna)	8,4	10,3	+22%
Bojxona rasmiylashtirish o'rtacha vaqti (soat)	48	16	–66%

O'zbekiston Transport vazirligi, Bojxona qo'mitasi, 2024-yil hisobotlari.

Xalqaro tijorat logistikasi — bu jahon savdo tizimining yuragi hisoblanadi. Uning samarali faoliyati nafaqat tovarlar harakati, balki mamlakatning iqtisodiy raqobatbardoshligi, eksport salohiyati va investitsion jozibadorligiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston uchun logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish, “yashil transport” tizimiga o'tish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va mintaqaviy hamkorlikni chuqurlashtirish kelgusi rivojlanishning asosiy omili bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, logistika sohasi uchun malakali kadrlar tayyorlash, xalqaro standartlarni joriy etish va davlat–xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish zarurdir. Shu yo'sinda O'zbekiston xalqaro tijorat logistikasi bo'yicha mintaqaviy markazga aylanish salohiyatiga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Transport tizimini rivojlantirish to'g'risida”gi PQ–5170-sonli qarori.
2. World Bank. Logistics Performance Index 2024 Report.
3. Transport va Logistika vazirligi. O'zbekiston Respublikasi transport statistikasi 2024.

4. Christopher, M. Logistics and Supply Chain Management. Pearson Education, 2023.
5. Kotler, P. & Keller, K. Marketing Management. McGraw-Hill, 2022.
6. BMT Savdo va rivojlanish konferensiyasi (UNCTAD). Review of Maritime Transport, 2024.
7. “Green Transport Strategy–2030” loyihasi. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya vazirligi.
8. Xalqaro savdo palatasi (ICC). Global Trade Facilitation Report 2023.

